

S Z E M L E

Makarenko:

ÚJ EMBER KOVÁCSA

Új Magyar Kiadó, Budapest 1947

»A szocializmus korszaka — írta a Szovjet Írók szövetségének prezidiuma Makarenko halála után, — a nagyszerű sztálini korszak szól hangosan ebben az okos és tüzes könyvben az ember iránti szeretetről, a bátorságról, a szocialista humanizmus erejéről, amely neveli és megváltoztatja az embereket.

Egy nevelő küzdeleinek érdekes leírása — és egyben tudományos pedagógiai mű ez a könyv. Talán éppen ezért a legelterjedtebb, legnépszerűbb nevelői munka. Makarenko, az egyszerű szovjet tanító meséli el benne őszintén, minden sikerével és balsikerével, hogyan szervezett az októberi forradalom, a polgárháború utáni időben nevelőintézetet fiatalok bűnözők részére. Talán éppen ez a tény — a sikernek és sikertelenségnek, ezek okainak maradéktalan feltárása az, ami legjobban megfogja az olvasót, különösen ha az maga is nevelő. A nevelő terveinek, azok megvalósításának, pedagógiai elvek gyakorlati csődjének, a megfelelő út véletlen megtalálásának közvetlen szemlélői vagyunk. A nevelőíró, aki épp oly járatlan a munkakörben, melyet rábíztak, mint maga az olvasó, aprólékosan leírja — saját belső élményeivel, s a munkája közben észlelt megfigyelésekkel együtt — hogyan tört magának utat teljesen járatlan területen. Az íróval egyúttal ezen az úton veszélyeket is rejt magában. Veszélyeket a nevelő részére, aki szemtanúja volt a polgári nevelői elvek, a polgári ne-

velői munka csődjének és esetleg saját munkájában is tapasztalta ezt. Most egy sok ügyel-bajjal ugyan, de mégis sikeresen megjárt út tárul fel előtte és ez utánzásra, másolásra csábítja. Vannak, akik engednek is ennek a csábításnak és negyedszázaddal Makarenkó gyakorlati munkája után Vajdaságban Makarenkó utánzók vannak, mint ahogy valószínűleg mindenütt akadnak, ahol olvasásuk az Új Ember Kovácsát.

A szocialista nevelés uttörőjének munkája tárul fel előttünk. A háborútól és polgárháborútól megküszört Szovjet hazája igyekszik gyermekeit nevelni, köztük a legszerencsétlenebbeket, a fiatalok csavargókat, bűnözőket, prostituáltakat — a bezárítottakat is. Érdekes ebben az igyekezetben megfigyelni a gyakorlat nélküli elmélet, a Narobraz (Tanügyi osztály) embereinek és a gyakorlat, illetőleg a gyakorlatból lassan kialakuló elmélet, Makarenko harcát. Sok érdekes mozzanata van ennek a küzdelemnek a bürokrata elméleti emberek és az önfeláldozó gyakorlati nevelő között. Sok kérdésben eltér a vélemény a szocialista humanizmus nevelési módszereinek kialakításán dolgozó elméleti Narobraz emberek és a gyakorlat embere, Makarenkó között. Makarenko az alapvető ellentétet a következőkben határozza meg:

»... erős, lelkes közösséget kell kialakítani és minden reményemet kizárólag a közösségbe helyezte; ellenfeleim pedig a pedagógia akció-mait dörgölték az orrom alá és kizárólag a gyerekekből indultak ki.

Makarenkó ilyen álláspontja, valamint annak a figyelembevétel, hogy

ket nevelt, sok, a műben felmerülő kérdésre ad feleletet és sok tévesen magyarázott feleletet igazít helyre. Nézzünk néhány ilyen kérdést.

A szocialista humanizmus nevelési elveinek elméleti magyarázóit a gyermekből, tulajdonságaiból, vágyaiból sőt, idmitak ki. Azt magyarázták, hogy a büntetés rabot formál, hogy a gyermek öntevékenységének tág területet kell adni, hogy főként az önfegyelmre és önszervezésre kell alapozni. Azt hiszem nem kell sokat magyarázni, hogy milyen veszélyeket rejtett magában különösen abban az időben ilyen nevelési elvek vallása és azok gyakorlati alkalmazása. Önfegyelmről beszélni szervezés nélkül, önszervezésre támaszkodni szervezeti formák nélkül, a gyermekre mint egyénre bízni, hogy akar-e és mit akar dolgozni, s mindezek mellett tagadni a büntetés létjogosultságát — mindez a gyakorlattól távolálló, álmódó nevelők elmélete lehet. Makarenkó tisztán látja e tételek lehetetlen voltát és edzett, erős emberi akar kialakítani, a köteleességérzetet akarja a gyermekbe cítani, *aki a közösség érdekeit mindenk fölé helyezi*. Makarenkó haditerve céljának megvalósításában a következő volt: erős közösségi mag kialakítása, amelynek segítségével, példaadásán és hagyományain mind nagyobb és több közösséget lehet nevelni. Ennek a célnak elérése érdekében kell eleinte egyrészt — olyan végtelen türelmet és elnézést tanúsítania, elnéznie rablást, fosztogatást, mindenféle fegyelmetlenséget, sőt még gyermekgyilkosságot is; másrészt — egyes, az adott helyzetben és körülmények között, nevelhetetlen és javíthatatlan elemeket eltávolítani, kizárni az intézetből. Célját el is érte. Sikertült neki kemény, edzett közösséget kialakítania, de ekkor már nincs fegyelmetlenség, hünyök és hibák elnézése és nem szükséges a kizárás sem az intézetből.

Makarenkó nevelési módját és formáját sokan helytelenítik. Az októberi

forradalom után az osztályellenesség és a szocialista haza ellenességi ellen vívott harcokban kialakult partizánosztályok szervezeti formáját átviszi intézetébe, állandó osztályokat és különböző rövid ideig tartó munkafeladatok elvégzésére kombinált osztályokat, ideiglenes egységeket szervez. Katonai fegyelem uralkodik a telepen: trombitával adják a jelt, dobzó hangjai mellett menetek neveltjei katonás oszlopokban. Makarenkó sok sikertelen kísérletezés után jutott az »ötletre«, hogy a nevelés katonai formáját választja. A fegyelmezetlen ifjú gonosztevők megzabálására ez a módszer sikeresnek mutatkozik. A rábízott fiatalokéknak tetszik ez a kemény életforma. A egyéni felelősségérzet növekszik, a telep minden egyes tagja meghatározott munkaközösséghez tartozik, és minden időben tudja feladatát; azonkívül a kemény katonai életmód az önjelenség ingerével hat rájuk. Mivel pedig a kemény, katonás, de alapjában véve mégis demokratikus és kedélyes közösségi élet komoly munka vezetésével és tanulással kötődik össze, a kollektív felelősségérzet, fegyelem, a telep minden tagját magával ragadja. Hogyne! Hiszen saját maguknak dolgoznak, saját életüket alakítgatják, az ő intézetük hírnevéről, becsületéről van szó! A *szervezett munka* mint nevelőeszköz diadalt arat. A polgári társadalom által kitermelt »söpredék-ből« a szocialista társadalomban hasznos, fegyelmezett munkások lesznek. Makarenkó diadala teljes! Munkájával bebizonyította, hogy nincs »söpredék«, »csöcselék«, a »társadalom alja«, akikről állandó veszélyben van a »becsületes polgárok vagyona és élete; de igenis vannak a tőkés társadalomnak számkivetettjei, akiket a szocialista társadalom gondoskodásával hasznos tagjaivá tehet! Makarenkó az »új ember kovácsa«. Új embereket kovácsol a társadalom elcsettjeiből, s ezt a munkát a szocialista Szovjethaza teszi részére lehe-

tővé! Tökés világban a világ egyetlen »Makarenkója« sem tudna a bezprizornikból munkahősöket kovácsolni!

Makarenko diadala csábító, s nálunk is vannak nevelők, akik az ő nevelői módszereivel és formáival, illetőleg azok szolgálai másolásáival kísérleteznek. Ezek azonban elfelejtik, hogy Makarenko nevelő módszereit egészen más körülmények között és más jellegű intézetben alkalmazta, — nem az iskolákban.

Nekünk nincsenek bezprizornijaink, s hogy ők Makarenko módszerének szolgálai másolásával nemhogy jelentős eredményeket érjének el, hanem »bezprizorni szellemet« visznek be szükségtelenül olyan közösségbe, amely erkölcsileg össze sem hasonlítható Makarenko nevelőjével.

Sokan felvetik a kérdést: hogyan lehet az, hogy még olyan pedagógiai tekintély, mint Makarenko »pofozta« neveltjeit, nálunk tilos a testi fenyegetés. Makarenko néhány esetben tényleg megverte neveltjeit, sőt munkáját kezdetben néhány alapos pofon indította el a helypontról. Ezek a tények a régi nevelői módszerek híveit felbátorítják, hogy ime Makarenko példája is minket igazol, hogy nem lehet verés nélkül nevelni. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy Makarenko a verést nem mint büntetőeszközt alkalmazta. Pofczkodott, verekedett tehetetlensége miatt érzett dühkitörése pillanataiban, de viszont egy hasonló pillanatban önmagát is föbe akarta löni. Ennek az utóbbinak pedig szintén volt olyan nevelőhatása, mint a pofonoknak. Makarenko tehát nem módszeresen alkalmazta mint büntetőeszközt a testi fenyegetést és neveltjei is tudták, hogy ő azt elveti és elítéli. Figyelembe kell azt is venni, hogy Makarenko gyilkcsokat, rablókat vert, azokat is abban az időben, amikor még nem volt még a közösség magja, amelyre büntetésében támaszkodhatott. Amint ez a mag megvolt, azonnal alkalmazhatta a bi-

rálatot, önbírálatot és a közösség büntethette az ellene vétő *egyénket*.

Ebből a néhány kiragadoit problémából is látható, hogy milyen alapvető és mennyire időszerű kérdéseket tárgyal Makarenko könyve. Emellett »Az új ember kovácsa« szórakozásnak is kitűnő. Derűs hangulat, életöröm sugárzik soraiból. Zsorkának, az ifjú komzszomoltagnak leleményes gyűlésvezetése az »elfoglalt« elhanyagolt kurjászi intézetben külön élményt jelent. Más helyeken az öreg Oczenás Szilientije együgyűségei kacagtatják meg az olvasót. Színelőadásai szervezése és a műszaki előkészületek, valamint azok keresztülvitelének leírása és még sok sok mozzanat a nyers természetesség erejével kötik le az olvasót. Vidám az élet minden zordsága és keménysége ellenére is a »Gorki« telegen. Nem is csoda, ha a telepesek szeretik az intézetet és mindent megtesznek annak felvirágoztatásáért.

Makarenko Maxim Gorkij tanítványának vallja magát. Róla nevezi el intézetét, állandó összeköttetésben áll a nagy íróval, aki támogatja őt munkájában és 1928-ban meg is látogatja az intézetet. Nevelői munkájának alapételeit Maxim Gorkij segítségével határozza meg:

»Láttam, hogy Gorkij derűlátásának és követelményeinek szigorúságának összekapcsolásában van az »élet bölcsessége«, éreztem, milyen tüzzel keresi meg Gorkij az emberben a hősit és hogy mennyire élvez az emberről hősiesség szerénységében és ahogy úszzerűen növekszik az emberiségben az a hősi«.

Makarenko írásából Gorkij derűlátása és az igazság keresésének elemi ereje árad. Leírásán keresztül az olvasó megszereti és telepeseket és megszereti magát a könyvet, amely megoldja a szocialista humanizmus sok komoly nevelési feladatát.

Kövágó László